

Nr 476

Av herr Fridolfsson i Rödeby m. fl., om förbud mot valkartell vid val inom riksdagen, landstingen samt stads- och kommunalfullmäktige.

(Lika lydande med motion nr 416 i Första kammaren)

Stockholm den 28 januari 1969

Nils Fridolfsson (s)

i Rödeby

Erik V. Johansson (s)

i Simrishamn

Karl Rask (s)

Nr 477

Av herr förste vice talmannen von Friesen, angående riksdagens kontrollmakt.

Ett viktigt led i vår författning är riksdagens kontrollmakt. Grundlagstiftarna 1809—1810 lade ned stor möda och tankekraft på att utforma regler som garanterade folkpresentationen möjlighet att utöva en verksam kontroll över den första statsmakten och den underställda förvaltningen. Det för vårt land säregna kontrollsystem, som därigenom tillskapades, hade till syfte inte bara att säkra den grundlagsenliga maktfördelningen mellan konungen och riksdagen utan också att värna de enskilda medborgarnas rättssäkerhet.

Av de kontrollinstitut som infördes 1809—1810 har några fallit bort genom utvecklingen. Tryckfrihetskommittéerna, som under JO:s ledning skulle övervaka tryckfriheten, avskaffades 1949. Opinionsnämnden, som skulle pröva om högsta domstolens ledamöter åtnjöt riksdagens förtroende, kvarstår endast som en formalitet. Detsamma gäller riksrätten, inför vilken statsråd, justitieråd och regeringsråd kan åtalas men som inte trätt i funktion sedan 1854. Ett annat kontrollinstitut kvarstår i en helt förändrad form: konstitutionsutskottets prövning av statsrådets juridiska och politiska ansvar har omvandlats till en administrativ rättskontroll, medan misstroendeförklaring införts som ett medel för att utkräva parlamentariskt

ansvar. Ett par andra kontrollinstitut slutligen har kraftigt vidareutvecklats: JO och riksdagens revisorer har fått en befäst position i vårt statsliv och väsentligt vidgade verksamhetsområden.

Vid sidan av de ursprungliga kontrollinstituten har nya växt fram, som syftar till en mera direkt parlamentarisk kontroll. Interpellationsinstitutet uppkom vid sidan av grundlagarna under 1800-talets lopp och har senare kompletterats med de enkla frågorna. Som ett viktigt led i befästandet av riksdagens kontrollmakt får man också se utvecklingen på statsregleringens område, där riksdagen under 1800-talet kämpade sig fram till en allt starkare maktposition med motsvarande begränsning av regeringsmaktens handlingsfrihet.

Utvecklingen har sålunda medfört en väsentlig omdaning av riksdagens kontrollmakt. Någon samlad översyn av dess olika led och funktioner har emellertid inte kommit till stånd. Författningsutredningen förbisåg visserligen inte dessa frågor utan underströk deras vikt, men någon mera ingående prövning kom inte till stånd och reformförslagen var få. Framför allt saknar man i författningsutredningens betänkanden en diskussion av riksdagens kontrollmakt med hänsyn till parlamentarismens erkännande.

Det är uppenbart att riksdagens kontrollmakt inte fått mindre utan tvärtom större betydelse genom att parlamentariskt styrelsesätt genomförts. Genom kravet på politisk samstämmighet mellan regering och riksdagsmajoritet blir i själva verket riksdagens uppgift i mångt och mycket en kontrollfunktion i vid bemärkelse. Särskilt utpräglat blir detta förhållande vid majoritetsparlamentarism. Det är också uppenbart att de led i riksdagens kontrollmakt som avser att garantera medborgarnas rättssäkerhet ökat i betydelse, då den gamla dualismen mellan regering och riksdag upphört.

Riksdagens kontrollmakt innehåller som nämnts två i princip skilda led: den direkta parlamentariska kontrollen över regeringen och den fristående förvaltningskontrollen. Båda dessa led är av utomordentlig vikt och måste utbyggas och förstärkas i en ny författning.

Den direkta parlamentariska kontrollen förstärks på ett betydelsefullt sätt genom införandet av det nya institutet misstroendeförklaring. Av än större betydelse är emellertid att i det löpande, praktiska riksdagsarbetet garantera att kontrollfunktionen kan utövas på ett effektivt sätt. Stor vikt har härvid riksdagens möjligheter att få alla erforderliga informationer och nödig tid för sakbehandlingen liksom oppositionens möjligheter att föra fram kritik och alternativa förslag. Ett utomordentligt viktigt initiativ togs förra året, då grundlagberedningen på förslag av konstitutionsutskottet fick i uppdrag att granska riksdagens informationsbehov. Detta initiativ bör fullföljas med djupgående överväganden, eftersom det gäller grundläggande problem för parlamentarismen.

Den fristående förvaltningskontrollen utövas av JO och riksdagens revisorer. Som med rätta framhölls bl. a. i sammansatta utskottets betän-

kande om ombudsmannaämbetenas omorganisation 1967 ligger det ett stort värde i en sådan från byråkratin helt fristående kontroll, som självständigt utövar sina funktioner på uppdrag av riksdagen och med dess förtroende. Betydelsen härav från de enskilda medborgarnas synpunkt kan inte över-skattas. Genom att stärka medborgarnas förtroende för förvaltningen stärker man också demokratin som sådan. Denna synpunkt får allt större betydelse i en tid då krav reses på ett ökat inslag av direkt demokrati och då känslan blir alltmer spridd att avgörandena i samhället träffas utan att de enskilda människorna har reell möjlighet att öva påverkan.

Det är alltså angeläget att riksdagens kontrollmakt i vid bemärkelse blir föremål för ingående behandling under arbetet på en ny författning. En sådan bör innebära att dessa funktioner stärks och vidareutvecklas. Otvivelaktigt kan dessa frågor inte förbigås av grundlagberedningen. Direktiven har emellertid av naturliga skäl inte ingått närmare på problematiken. Det är därför angeläget att särskilt aktualisera denna. Över huvud är det av stor vikt att redan i början av den andra utredningsetappen aktualisera större principiella frågeställningar och att sträva efter att väcka en författningspolitisk debatt.

Jag föreslår sålunda,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att motionen överlämnas till grundlagberedningen för att beaktas vid dess fortsatta arbete.

Stockholm den 28 januari 1969

Bertil von Friesen (fp)